

„Člověk to musí dělat srdcem“ Zpráva z výzkumu uměleckých řemeslníků v Královéhradeckém kraji

Marek Jakoubek, Univerzita Hradec Králové
Lenka Jakoubková Budilová, Univerzita Karlova

Tato zpráva je výstupem spolupráce mezi Univerzitou Hradec Králové (Ústav sociálních studií) a Krajským úřadem Královéhradeckého kraje (Odbor kultury, památkové péče a cestovního ruchu), které svedl dohromady zájem o kulturně kreativní odvětví (a jejich studium). Zpráva shrnuje výsledky výzkumu, který jsme realizovali v období říjen 2024–únor 2025 v regionu Královéhradeckého kraje, a jehož cílem bylo zmapovat „řemeslníky“ a obecně kreativní pracovníky v regionu, se zaměřením na podmínky pro kreativní činnost, možnosti rozvoje a případné překážky v tomto rozvoji, jakož i na otázky předávání „tradice“, tj. (tradičních) vědomostí, znalostí a technik.

Zpráva je rozdělena do tří částí. V první části stručně představujeme zadání výzkumu ze strany Krajského úřadu Královéhradeckého kraje, ve druhé části popisujeme průběh výzkumu, od zadání, formulace výzkumných otázek, specifikaci metodologie až po práci s daty a jejich vyhodnocování. Ve třetí, nejdůležitější části, analyzujeme výsledky výzkumu, které strukturujeme podle výzkumných otázek a tematických kódů. V závěrech stručně shrnujeme hlavní zjištění z výzkumu.

CÍLE VÝZKUMU

Hlavní oblasti výzkumu byly nadefinovány zainteresovanými pracovníky dotčených subjektů, tedy Odboru kultury, památkové péče a cestovního ruchu Krajského úřadu Královéhradeckého kraje a Ústavu sociálních studií UHK. Cílem výzkumu bylo zmapovat, jak pracují a fungují kreativní řemeslníci v Královéhradeckém kraji, jaké jsou možnosti a limity jejich profesního růstu, zda se sdružují a síťují v rámci profesních organizací. Výzkum rovněž usiloval o zmapování regionálního rozložení řemeslných aktivit v regionu a praktické fungování provozování řemesel (např. zda jsou většinou provozována jako hlavní zdroj příjmů, nebo takříkajíc jen pro radost a proč). Cíl výzkumu byl jednoznačně aplikovaný – cílem bylo zjistit, jakými způsoby by Krajský úřad Královéhradeckého kraje mohl uměleckým řemeslníkům pomoci v dalším profesním růstu a podpořit jejich činnost, např. podporou dalšího vzdělávání, veřejným zviditelněním, zahrnutím do veřejných databází, marketingovou činností, síťováním, poskytnutím prostor apod.

Ze vstupních premis výzkumu citujeme vymezení předmětu zájmu. Vymezení „uměleckého řemesla“ se volně inspirovalo britskou definicí:

Mezi umělecká řemesla obvykle patří výroba keramiky, design, výroba nábytku, práce se sklem, výroba šperků, kovovýroba, kamenosochařské práce, práce s textilem, práce se dřevem, výroba spotřebního zboží, jako jsou umělecky připravené potraviny a nápoje, a výrobky spojené s kulturním dědictvím.

Zohledněno bylo rovněž vymezení uváděné Národní soustavou povolání a Národní soustavou kvalifikací (2007), která definuje přibližně 35 povolání:

cínař, ruční krajkářka, ruční tkadlec, ruční vyšivačka, tkadlec tapisérií, umělecký čalouník a dekorátér, umělecký kameník, umělecký keramik, umělecký kovář a zámečník, umělecký kovolijec a cizelér, umělecký leptář skla, umělecký malíř, umělecký mozaikář, umělecký pasíř, umělecký pozlacovač, umělecký řezbář, umělecký sklář, umělecký sklenář a vitrážista, umělecký štukatér a kašér, umělecký truhlář, zlatotepec, výrobce v lidové umělecké výrobě, umělecký knihař, zasazovač drahých kamenů, rytec drahých kamenů, brusič drahých kamenů, výrobce dřevěných hraček, výrobce loutek, umělecký rytec, umělecký maskér a vlásenkář (Žáková a kol., 2015: 191).

Jako jeden z výzkumných požadavků bylo partnery vytčeno zahrnutí osob aktivních v různých výše vymezených oborech (pro určitou reprezentativnost vzorku). Výzkum byl specifikován také regionálně: kromě obecného zaměření na Královéhradecký kraj (dále jen KHK) bylo preferováno zahrnutí respondentů z různých správních obvodů obcí s rozšířenou působností (dále jen ORP). V Královéhradeckém kraji se nachází tyto správní obvody ORP: Broumov, Dobruška, Dvůr Králové nad Labem, Hořice, Hradec Králové, Jaroměř, Jičín, Kostelec nad Orlicí, Náchod, Nová Paka, Nové Město nad Metují, Nový Bydžov, Rychnov nad Kněžnou, Trutnov, Vrchlabí. Zároveň bylo součástí zadání zahrnout do výzkumu jak řemeslníky pracující na plný úvazek, tak osoby, které se uměleckým řemeslu věnují na úvazek částečný nebo jen ve svém volném čase.

METODOLOGIE

Výzkum probíhal od října 2024 do února 2025 a byl realizován v několika etapách, při nichž jsme kontaktovali a posléze navštívili vybrané výzkumné participanty, s nimiž jsme realizovali polostrukturovaný rozhovor, tj. všem respondentům byly pokládány otázky týkající se stejných tematických okruhů. V první etapě na přelomu října a listopadu 2024 byly realizovány rozhovory převážně v Orlických horách a jejich podhůří a na Náchodsku (ORP Rychnov nad Kněžnou, Kostelec nad Orlicí, Náchod, Dobruška). V druhé etapě v lednu 2025 byly realizovány rozhovory na Broumovsku a v Hradci Králové. Třetí etapa výzkumu, která proběhla v únoru 2025, se zaměřila na Krkonoše a Podkrkonoší (ORP Trutnov a Vrchlabí).

Všichni účastníci (respondenti) byli kontaktováni předem a informováni o výzkumu, jeho cílech, zadání a způsobu použití dat, a byli ubezpečeni o zachování anonymity. Při oslovování řemeslníků jsme výzkum vždy stručně představili, včetně identifikace obou zainteresovaných spolupracujících institucí a nás jakožto výzkumníků afilovaných na Univerzitu Hradec Králové a Univerzitu Karlovu. Rozhovory byly nahrávány (všechny osoby účastníci se výzkumu s nahráváním souhlasily) a posléze přepsány s využitím softwaru pro přepis rozhovorů. Přepisy

rozhovorů pak sloužily jako hlavní báze našich výzkumných dat (popis jejich analýzy následuje níže).

Výzkumné otázky

Výzkumné otázky se v podstatě točily kolem několika témat, které se pokusíme formulovat do výzkumných otázek. První dva okruhy se dají chápat jako témata aplikovaná, druhé dva spíše jako témata teoretičtější:

1. Jaké **podmínky pro práci** mají v současné době v Královéhradeckém kraji lidé, kteří se věnují kreativním činnostem, ať už jako výdělečné činnosti, nebo jako koníčku?
2. Součástí tohoto okruhu byla také snaha identifikovat **případné překážky v rozvoji těchto činností** nebo **způsoby, jakým by bylo možné tyto aktivity podpořit** (zejm. ze strany Královéhradeckého kraje).
3. **Jakým způsobem dochází k předávání „tradice“?** Do jaké míry a jakými způsoby lze hovořit o předávání „tradice“ ve smyslu osvojení si daných dovedností, znalostí a technik (jakou roli v tom hraje např. mezigenerační předávání, formální vzdělávání, nové technologie apod.).
4. **Jaký je vztah řemeslníků k regionu?** Dochází k předávání (udržování) „tradice“ prostřednictvím specifické vazby na region (předávání tradice v rodině, prostřednictvím odborných specializovaných škol či ZUŠ)? Dochází k určitému „klastrování“ řemeslníků v některých oblastech regionu (Královéhradeckého kraje)?

Textilní tvorba v Podkrkonoší, únor 2025.

Kritéria výběru informátorů

Účastníci výzkumu byli vybíráni podle několika kritérií. Náš zájem se zaměřoval jak na ty, kteří se „řemeslem“ nebo jinou kreativní činností živí, tak na ty, pro něž tyto druhy aktivit představují jen vedlejší přivýdělek, stejně jako na ty, kteří se některé z těchto činností věnují jen jako

zájmové činnosti (v níž ovšem spatřují kreativní pilíř, ne-li přímo základ svého života). Výzkumu se nakonec zúčastnilo celkem 18 participantů.

Při výběru výzkumných participantů jsme se snažili zohlednit rozložení do různých regionů Královéhradeckého kraje (různých správních oblastí ORP). V našem výzkumném vzorku jsou zařazeni umělečtí řemeslníci z ORP: Broumov (5), Dobruška (2), Hradec Králové (2), Kostelec nad Orlicí (1), Náchod (1), Rychnov nad Kněžnou (4), Trutnov (1) a Vrchlabí (2). V podstatě se nám víceméně podařilo obsáhnout různé regiony, s určitou „slepou skvrnou“ snad jen v oblasti Českého ráje.

Participantů byli vybíráni primárně ze seznamu, který nám poskytl Krajský úřad KHK a který eviduje řemeslníky, kteří už dříve nějakým způsobem spolupracovali s úřadem. Jedná se tedy většinou o etablované umělce, často organizátory akcí, kteří se podíleli na pořádání výstav či workshopů, dostali grant od kraje nebo významné ocenění (Zlatý kolovrat, Nositel tradice lidových řemesel, Mistr tradiční rukodělné výroby). Do určité míry tak byl předvýběr zkreslen ve prospěch seniorních řemeslníků, řada z nich měla dřívější vazby na Muzeum v Hradci Králové či regionální muzea nebo na univerzitní pracoviště (zejm. Univerzita Hradec Králové). Z takto provedeného předvýběru tak mohli vypadnout začínající, mladí kreativci, případně ti, kteří se příliš nezapojují do veřejných a institucionálních aktivit a o kterých se (proto) neví.

Oslovených řemeslníků bylo mnohem více než skutečně realizovaných rozhovorů – s některými se nám nepodařilo najít časovou shodu, jiní byli zaneprázdněni, několikrát dotazovaní rozhovor slušně odmítli s poukazem na to, že jsou v důchodovém věku a řemeslo již neprovozují, případně neměli zájem z jiných osobních důvodů. V některých regionech (zejm. Broumovsko) jsme výběr participantů doplnili i osobami, které se na seznamu KHK nevyskytují, ale splňují daná kritéria. To bylo umožněno dlouhodobější znalostí regionu z předchozího výzkumu. Pokud by KHK měl zájem svoji evidenci aktualizovat, bylo by možné podobnou cestou přidat řemeslníky z dalších regionů.

Dalším kritériem byla snaha zařadit do výzkumu různé typy kreativních činností, což se do značné míry podařilo. V našem výzkumném vzorku tak figuruje keramička, umělecký kovář, výrobce kožených tašek, zvonař, hrnčířka, umělecký řezbář (betlémář), zakázková krejčová, malíř, grafik, dámy vyrábějící ozdoby a šperky z drátků, a dekorativní předměty z vlny, tkadleny a přadleny, výrobci skleněných perli a skleněných šperků. Zároveň je třeba říct, že tyto klasifikace je třeba brát s určitou rezervou, protože naši participanté se často věnovali více než jedné kreativní či umělecké činnosti – typicky například ženy vyrábějící šperky z drátků zároveň předly či tkaly, kovář vyráběl zvony i šperky, ale zároveň jsme se potkali na kurzu předení a tkání.

Během výzkumu se také ukázalo, že naši respondenti často pracují v tandemu s partnerem či partnerkou, kteří se také žijí kreativní činností. V některých případech navázání vztahu s osobou, která se věnuje uměleckému řemeslu, vedlo k tomu, či partner či partnerka se buď začali podílet na této činnosti (prodej, marketing, reklama), nebo se sami začali věnovat umělecké činnosti. Jindy se v partnerském vztahu sešli lidé, kteří provozovali každý jinou uměleckou činnost, a někdy to vedlo i k profesní spolupráci. V jednom případě jsme do výzkumu zahrnuli oba partnery, kteří se věnují kreativní činnosti jako své hlavní výdělečné

činnosti, v ostatních případech jsme partnery/partnerky nezahrnovali, ale jejich činnost jsme monitorovali. Pro lepší představu o lidech, s nimiž jsme mluvili, poskytujeme jejich stručné představení. Všechna jména však byla z důvodu zachování anonymity změněna.

VÝZKUMNÝ VZOREK

Paní Vanda je keramička, žijící v malé obci (cca 900 obyvatel) v okrese Náchod. Narodila se v severních Čechách, ale pak se rodina kvůli znečištění vrátila do regionu, odkud pocházeli její předkové. Dnes zde žije s rodinou v domě po pradědečkovi. Vystudovala střední odbornou školu (design keramiky a porcelánu) a pak VŠ (speciální pedagogika, výtvarná výchova). Pracuje jako sociální pedagog na střední zdravotnické škole a keramiku dělá pro radost. Získala ocenění v oboru, věnuje se publikační činnosti.

Pan David, umělecký kovář žijící v malé obci v Orlických horách (cca 230 obyvatel) v okrese Rychnov nad Kněžnou. Pochází z regionu, jeho babička byla Němka, má vazbu na kraj. V obci má malou kovárnu, kde tvoří. Vyučil se kovářem, stejně jako jeho otec. Řemeslo dělá pro radost, nepředstavuje jeho hlavní zdroj příjmů – živí se jako zaměstnanec léčebného zařízení.

Pan Petr je zakladatelem a majitelem středně velké a dobře zavedené firmy vyrábějící a prodávající kožené zboží (brašny tašky, kabelky, peněženky). Firma sídlí v malé obci na Rychnovsku (cca 2000 obyvatel). Firmu založil v roce 1989 a v současnosti přemýšlí o jejím předání další generaci (syn ve firmě pracuje, dcera také). Jeho otec byl vyučený v řemesle, on sám má strojní průmyslovku. S výrobou začínali doma, ale postupně vybudovali dílnu, firma má dnes 7 zaměstnanců.

Pan Jiří je zvonař, který pracuje v ateliéru v Orlických horách (obec s cca 550 obyvateli). Kreativní činností se živí, má se svojí manželkou, která je hrnčířka, ateliér, kde pořádají kurzy pro veřejnost. V 90. letech začal odlévat zvony v Kostelci nad Orlicí, kde vybudoval zvonařství. Zvonařské řemeslo předal svému dospělému synovi, který vystudoval uměleckoprůmyslovou školu v Trutnově. Živí se také jako pořadatel jarmarků, festivalů a vánočních trhů.

Paní Bětko se živí jako keramička. Pochází z Brna, ale už řadu let působí v Královéhradeckém kraji. Vystudovala restaurátorství keramiky a porcelánu (obor už neexistuje). V současnosti pracuje v ateliéru v Orlických horách (obec s cca 550 obyvateli), společně se svým manželem, panem Jiřím. V ateliéru pořádají zážitkové dílny pro veřejnost, kurzy keramiky pro děti i dospělé.

Pan Adam je kovář žijící v malé obci v okrese Rychnov nad Kněžnou (cca 800 obyvatel). V současnosti je v důchodu, přijal nás s upozorněním, že umělecké činnosti už se příliš nevěnuje. Byl aktivní v regionu a spolupracoval také s dalšími řemeslníky (např. pan Jiří). Bydlí v rodinném domku, jehož součástí je také jeho dílna, která svědčí o tom, že je stále využívána jak na „sériovou“, tak na uměleckou výrobu.

Pan Šimon žije v malé obci v okrese Rychnov nad Kněžnou (cca 1200 obyvatel). Pracuje jako umělecký řezbář a betlémář, dělá zakázky pro kostely. Žije s manželkou, která je také výtvarnice, a s rodinou v domě bývalé fary, kterou si přestavuje na dílnu/ateliér. S manželkou

také společně pracují na zakázkách. Řemeslo si nepřinesl z rodiny, ale byl, jak říká “políbený múzou“ a přes ZUŠ se dostal na střední uměleckoprůmyslovou školu v Tovačově, jeho žena vystudovala stejný obor v Hradci Králové.

Paní Matylda je etablovaná zakázková krejčová, vedoucí a majitelka krejčovského ateliéru (a obchodu) se třemi zaměstnanci (OSVČ) v Hradci Králové, kde rovněž žije. Řemeslem se živí (a užívá i své zaměstnance), sklízí ovšem plody setby zaseté již dávno – osamostatnila se bezprostředně po revoluci 1989 (předtím pracovala jako oděvní návrhářka, což vystudovala). Prostory ateliéru si pronajímá od města.

Paní Valérie žije v Hradci Králové, kde provozuje keramickou dílnu, ve které kromě vlastní tvorby realizuje i keramické kurzy (které jí umožňují věnovat se keramickému řemeslu, resp. se jím živit). K řemeslu se dostala tak, že prošla řadou keramických kurzů, předtím působila jako novinářka a marketingový poradce; kompetence z těchto profesí uplatňuje v rámci svých kurzů. Prostory dílny si pronajímá od města.

Pan Jan je malíř, který žije se svojí ženou, která provozuje malé nakladatelství, v malé obci na Broumovsku (cca 500 obyvatel). Pochází z Náchodska, se ženou se před více než 20 lety přestěhovali na Broumovsko, kde koupili a opravili starý statek, v němž si pan Jan vybudoval ateliér. Vystudoval gymnázium a čtyřletý obor reprodukční grafik – litograf. Umělecká činnost je živí, pan Jan má zavedenou klientelu. Podílel se na založení galerie v blízkém městečku.

Paní Jarka žije v malé obci na Broumovsku (cca 450 obyvatel), do regionu se přivdala. Věnuje se ručním pracím a drátkování, uměleckou činnost má jako hobby, jinak je v invalidním důchodu. Je aktivní v rámci obce, kde s kolegyněmi provozují kurzy ručních prací a drátkování. Výrobky prodávala také na trzích a byla součástí rukodělné dílny v blízkém městečku. Její syn se také živí řemeslem, vystudoval obor truhlář-umělecký řezbář.

Paní Ingrid žije v Broumově (cca 7000 obyvatel) a je aktivní a etablovanou řemeslnicí (tkaní, předení, ruční práce) a zároveň organizátorkou místního vzdělávacího, uměleckého a sociálního života. Získala řadu ocenění za svou práci a zároveň je hybatelkou řady místních iniciativ (umělecká sdružení, chráněné dílny, kurzy, kroužky, environmentální výchova). Řemeslo ji neživí, je zaměstnaná v místní speciální škole, kde se věnuje práci s dětmi.

Pan Marek žije s rodinou částečně v krajském městě a částečně v malé obci na Broumovsku (cca 550 obyvatel), kde jeho rodiče koupili statek. Je grafik a tiskař a věnuje se rekonstrukci starých tiskařských strojů. V domě plánuje otevřít ateliér a muzeum starých tiskařských strojů. Pracuje na Univerzitě Hradec Králové, řemeslo a obor tak předává další generaci také ve výuce. Spolupracuje a místními kreatívci, participoval také na přípravě projektu Broumov28.

Pan Jakub je kovář žijící v malé obci (cca 300 obyvatel) na Broumovsku. Vyučil se uměleckému kovářství a zámečnictví na SOŠ v Turnově a vystudoval umění a design na UJEP v Ústí nad Labem. Dětství prožil v Orlických horách, později s partnerkou koupili domek na Broumovsku, kde provozuje kovářskou dílnu.

Paní Barbora se zabývá tkaním a předením, s manželem (který se věnuje pletení košíků) provozují malé tkalcovské muzeum v krkonošském městečku (cca 30 000 obyvatel). Společně organizují kurzy tkaní a předení a sami se věnují umělecké řemeslnické činnosti. Muzeum je střediskem vzdělávacích aktivit a kurzů, na tkalcovské řemeslo navázali také pěstování lnu.

Paní Pavla působí v malé vesničce (cca 330 obyvatel) v západních Krkonoších a aktuálně se věnuje činnosti v rámci MAS Krkonoše. V předchozím zaměstnání v Rautisu v Poniklé se naučila vyrábět skleněné perle a toto řemeslo předává dál v rámci vzdělávacích akcí a různých kurzů. Pochází z Ústeckého kraje, ale přivdala se do rodiny v podkrkonoší, v níž se předávala tradice textilního průmyslu.

Paní Olga se věnuje tvorbě šperků z foukaného skla. Naučila se sklářskou techniku vinutých perlí. Žije v Krkonoších, kde má dílnu a zároveň provozuje rodinný penzion. Šperky vystavuje i v zahraničí. Řemeslu se věnuje na plný úvazek, což je ovšem možné také díky tomu, že současně provozuje rodinný penzion, takže nepravidelný příjem z prodeje šperků pro ni není problém. Protože žije ve Špindlerově mlýně a věnuje se práci se sklem, dílem ji podporuje Liberecký kraj (v rámci „Crystal Valley“).

Paní Stanislava je umělecká šperkařka, která žije a tvoří v obci v okrese Rychnov nad Kněžnou (cca 1000 obyvatel). Narodila se v Hradci Králové, ale rodinné kořeny má na Rychnovsku. Po studiích a zaměstnání v Praze a rodičovské dovolené se začala věnovat šperku.

Z prohlídky brašnářské firmy, říjen 2024.

Metody a analýza

Hlavní použitou výzkumnou metodou byly polostrukturované rozhovory. Rozhovory byly vedeny na různých místech, převážně však v místě bydliště, případně v místě pracoviště daného výzkumného participanta. Některé rozhovory jsme realizovali ve výzkumné dvojici, některým byly přítomny i naše dvě děti. Některé rozhovory jsme realizovali každý zvlášť, dva rozhovory realizovala Lenka J. Budilová společně s Kateřinou Churtajevou, jeden rozhovor, který jsme zařadili do výzkumu, realizovala K. Churtajeva. Rozhovory trvaly mezi 40 minutami a 90 minutami, nejobvyklejší doba povídání byla kolem jedné hodiny. Samotný rozhovor byl ovšem v typickém případě součástí časově rozlehlejší události (návštěvy/setkání), kdy samotnému rozhovoru předcházela a/nebo jej následovala neformální diskuse.

Rozhovory byly nahrávány (vždy po explicitním souhlasu respondenta a poté, co jsme vysvětlili účel výzkumu a způsob dalšího nakládání s daty) a nahrávky rozhovorů byly přepsány. Samotný výběr softwaru pro přepis dat by vydal na samostatný článek. Třebaže programů pro přepis rozhovorů využívajících AI je v poslední době k dispozici řada, kvalita přepisů nebyla vždy úplně dobrá. Některé programy nedokázaly správně přepsat češtinu, některé vynechávaly celé věty či části rozhovorů, případně domýšlely slova tam, kde nebylo rozumět (např. „Gertruda Prorovská z Brohovska“ místo „Agentura pro rozvoj Broumovska“) Vyzkoušeli jsme např. programy Transcriber, TurboScribe, Sonix, CeskyAI. Jednalo se většinou o neplacené verze softwarů. Nakonec jsme pro přepis rozhovorů využili placenou verzi programu Sonix.

Přepisy rozhovorů jsme následně kódovali procesem otevřeného kódování. Kódy byly jednak témata, která byla součástí zadání a obtiskla se do výzkumných otázek, a tedy samozřejmě také do konkrétních otázek v rozhovorech, ale zároveň se nám během výzkumu vynořovala další témata, která jsme prostřednictvím kódování zachytili. Tyto kódy nám pak posloužily k analýze získaných dat a také ke strukturaci závěrečné zprávy.

Data, s nimiž jsme pracovali, tvoří z větší části právě tyto přepisy rozhovorů. Kromě toho jsme čerpali také z terénních poznámek, které jsme si dělali během výzkumu, a které zachycovaly data z pozorování i naše komentáře a postřehy, ať již se týkaly samotných rozhovorů nebo informací u jiných zdrojů (internet, Infocentra, informační materiály apod.). Kromě rozhovorů tedy tvořil kontext výzkumu pohyb v terénu a zúčastněné pozorování, stejně jako návaznost na předchozí výzkumy (zejména Broumovsko). Data jsme vytvářeli také při návštěvách muzeí a galerií v regionu (např. Muzeum krajky ve Vamberku, galerie Ulita v Broumově, nebo tkalcovského muzea v Trutnově) a neformálními rozhovory s různými aktéry v terénu.

Část výzkumných dat však byla vytvářena také neformální komunikací a participací na aktivitách zúčastněných. Návštěvy byly často doprovázeny předvedením daného řemesla nebo činnosti, kterými se naši participanté zabývali. Měli jsme tak možnost sledovat kováře při práci, obdivovat (ale i zakoupit) výrobky z keramické dílny, navštívit dílnu řezbáře a sledovat vyřezávání velblouda do vánočního Betlému, naše děti si vyzkoušely malbu na hrnečky nebo drátkování šperků a postav, zúčastnili jsme se (byť v poloze nezúčastněného pozorování) workshopu předení a tkaní, nebo workshopu v kovářské dílně. Obdivovali jsme také skleněné šperky, kožené tašky, nebo dřevěné kolovrátky.

Z kovářské dílny v Orlických horách, říjen 2024.

VÝSLEDKY VÝZKUMU

Podmínky pro práci

Během výzkumu jsme se setkali s lidmi, kteří se věnují řemeslu na plný úvazek, s lidmi, kteří tyto aktivity provozují jen pro radost, i s těmi, pro které je řemeslo částečným zdrojem příjmů. Dá se asi říci, že pro všechny oslovené je řemeslo obrovským zdrojem radosti, uspokojení a často také uměleckého vyjádření. Jak shrnuje pan Šimon, umělecký řezbář a betlémář, asi za všechny zúčastněné: „Člověk to musí dělat srdcem.... Sice si nemůžu řadu věcí dovolit, ale dělám, co mě baví.“ (30. 10. 2024). Zároveň je zřejmé, že se jedná o činnost, která je do značné míry svobodná v tom smyslu, že člověk si řídí sám svoji práci, rozhoduje o tom, co, jak a kdy bude dělat. Tato svoboda však s sebou nese samozřejmě také obrovskou zodpovědnost, časovou náročnost a často i – jak je zjevné i z výše uvedené citace – finanční nejistotu.

Pokud jde o zajišťování odbytu, naši respondenti volí celou řadu strategií, které se liší podle oboru činnosti. Někteří, kteří mají etablovanou formu a řemeslo jako hlavní zdroj příjmu (např. pan Petr, majitel výroby produktů z kůže, nebo paní Matylda, zakázková krejčovská z krajského města, paní Valérie, keramička), mají kamenné prodejny. Řada řemeslníků má svoji zavedenou klientelu a vyrábí na zakázku (sem patří kromě výše uvedených např. i kováři nebo umělecký řezbář). Jako hlavní nebo doplňkový způsob prodeje většina uváděla také internet, zejména různá internetová tržiště (Fler). Řada respondentů má však také vlastní webové stránky. Internet je často využíván také k síťování s ostatními, výměně informací, návodů, rad a technologických postupů. Například pan David, kovář z Orlických hor, dává do facebookové skupiny výstupy z workshopů. Podobně svou práci na internetu ukazuje jiný kovář, pan Jakub z Broumova.

Jako vítaná možnost přivýdělku byly často zmiňovány lokální trhy, jarmarky a nejrůznější slavnosti. Řada respondentů v tomto ohledu zmiňovala jako významný předěl dobu covidové pandemie, po níž na trhy přestali jezdit, nebo tuto činnost utlumili. Trhy však byly pro mnohé také chápány jako místo navazování kontaktů, spolupráce a komunikace s ostatními. Někteří, jako například pan David, kovář z Orlických hor, však zmiňovali, že už na trhy moc nejedí, protože ty vyžadují prodej sériových výrobků, které se prodávají ve velkém a ovšem levněji), což se vylučuje s možností individuální a soustředné tvorby. Podobně paní Vanda, keramička, své výrobky prodává přes online tržiště, ale nestojí o větší profesionalizaci výroby, protože se podle ní vylučuje s uměleckým vyjádřením.

Podobně se vyjadřovala paní Matylida, krejčová z krajského města, která odmítá šít „na sklad“ a pak s tím objíždět akce a snažit se to prodat. Chce dělat věci kreativní a originální.

„Ušít můžete cokoliv, ale nejtěžší je prodat... to já tady můžu jako si vymýšlet něco krásného, ale když na to neseženete kupce a když neumíte tu věc prostě udat na ten trh, tak vám to je na nic. (paní Matylida, 10. 1. 2025)

Podobně jako jiní řemeslníci mluví o jarmarcích, mluví paní Matylida o módních přehlídkách, které by prodávaly její výrobky:

„To sleduju, vidím pár firem, které tohle dělají... a pak když jdete na tu módní přehlídku, tak vidíte, že to je taková rychlá komerce. Prodat, že to nemá tu kvalitu, nemá to tu originalitu... a je to prostě opravdu si udělat jako to povědomí, objet to, vybrat taky za to peníze. Ono se za to asi pak dá, když člověk udělá kolekci, já nevím, 20 modelů a objíždí republiku na nějakých kulturních akcích, tak možná něco posbíráte. No jo, ale úplně nevím, jestli tohle je to, co já tady předvádím. My jsme to vlastně postavili na takovém individuální tvorbě pro lidi, kteří to prostě chtějí na tělo, mají představy. Stanou se třeba i spolutvůrcem toho oděvu.“ (paní Matylida, 10. 1. 2025)

Velká část lidí, s nimiž jsme mluvili, byla zaměstnaná v nějakém sektoru vzdělávání. Již Zmiňovaná keramička (paní Vanda) vystudovala speciální pedagogiku a učí na zdravotnické škole v blízkém městě, kde působí jako speciální pedagog a výtvarník.

„Určitě bych to nechtěla dělat na plný úvazek. Je to strašná dřina. Takhle když učím, tak aspoň za mě zaplatí zdravotní, sociální pojištění...“ (paní Vanda, 27.10. 2024)

Paní Ingrid, která dělá ruční práce a organizuje řadu kurzů a chráněných dílen, je zaměstnaná ve speciální škole, kde se realizuje při práci se znevýhodněnými dětmi. Pan Marek (tiskař) je zaměstnán na univerzitě. Naprostá většina se věnuje předávání svých dovedností v rámci kurzů (k tomu dále v sekci Předávání tradice).

Máme-li to shrnout, vlastně všichni řemeslníci jsou „srdcaři“, ať už se snaží řemeslem živit, nebo ne.

Jo jo a říkám tím, že já teda jako dělám ještě tu práci, i když už jsem v důchodu jo, ale přece jenom ještě furt tu práci tam dělám a baví mě to, protože prostě celý život dělám s těmahle dětma, který jsou jiný autistický a takovýhle (paní Ingrid, 19. 1. 2025).

Významnou část výdělku (často většinou) tvoří pro řadu řemeslníků kurzy, které pořádají. Někteří otevřeně mluví o tom, že pouze tvorbou by se neuživili, že „kurzy je živí“.

„Když budu potřebovat peníze, tak můžu otevřít kurzy. Po těch se zapráší. No, ale pak zas nestíhám svou práci, tu tvorbu, tak jako vždycky. Mě to baví víc dělat ty sochy než kurzy.“ (Jakub, 22. 1. 2025).

Z kovářské dílny, Orlické hory, říjen 2024

Ne všichni se kreativní/řemeslnou činností chtějí živit

Ti řemeslníci, kteří se věnují tvorbě „na částečný úvazek“, často hovořili o tom, že je tato práce baví a naplňuje, ale neuživí. Pan David, kovář z Orlických hor, zmiňoval, že se řemeslem neživí, protože by ho neuživilo. Poukazoval například na to, že by si jako živnostník musel platit odvody na sociální a zdravotní pojištění a neměl by jistotu zaměstnání, což nelze skloubit kovářnou v malé obci, kde není dostatek zakázek. Také poukazuje na to, že zná řadu dalších kovářů, pro které to také není hlavní výdělečná činnost.

„Mrtě kovářů, co znám, a jsou to ti nejlepší kováři, tak jsou všichni zaměstnaný... nedělají to, protože se tím nedá uživit... nebo to dělají i načerno“. (pan David, 28. 10. 2024)

Jako důvod uvádí konkurenci sériové výroby a velkou časovou a finanční náročnost řemesla. u zakázkové výroby poukazuje na to, že třeba polovinu času zabere vývoj, drahé jsou také materiály, a kdyby měl zákazníkovi naučtovat výslednou cenu podle skutečných nákladů na práci, byla by velmi vysoká a nikdo by nebyl ochoten ji zaplatit.

„Já jsem dělal třeba lampy na kříže, na svatý a teď tam se plech musí prolisovat, aby to sklo se tam vešlo. Jo, že složitý tvary a je to třeba jedna lampa za 5000 a vývoj třeba 14 dní jsem si jenom připravoval, že jsem jí dělal třeba měsíc.“ (pan David, 28. 10. 2024)

Zajímavým zjištěním je, že udělat z uměleckého řemesla hlavní výdělečnou činnost tedy není pro řadu lidí ideálním stavem, kterého by chtěli dosáhnout. Řemeslu se věnují ve volném čase a na plný úvazek se mu věnovat nechtějí, protože dávají přednost výtvarnému vyjádření, které by se s masovou výrobou identických výrobků například pro jarmarky neslučovalo. Chápu tak tuto situaci jako určitou kýženou rovnováhu.

„Ty už nemůžou tvořit. Není to kreativní, musí namrskat výrobky, že jo? Šup šup, udělat si malou linku a pak se s tím může žít. No ale to už rovnou může dělat ve fabrice, že jo?“ (pan David, 28. 10. 2024)

Existují výjimky (např. pan Šimon, řezbář – betlémář), ty jsou ale dány především skutečně nevšedním mistrovstvím dotyčného řemeslníka umožňujícím mu žít z výhradně zakázkové výroby. Ani on neprojevoval příliš velký zájem o účast na jarmarcích. Na festivaly a jarmarky nemá kapacitu, protože má zavedenou klientelu a objednávky na půl roku dopředu. o zviditelnění tolik nestojí, protože by ho to zdržovalo v práci:

„A já nemám jako nařezáno, abych měl něco jako na ukázkou. Takže já vždycky něco vyřizuji, mám něco domluveného, a to se snažím řezat abych to jako stihnul, že jo. Takže nemám jak umělec nebo na galerii, že nemám třeba deset kousků. Jako to by bylo pro mě nejlepší udělat třeba 10 děl a vystavit je... to je nejlepší zviditelnění.“ (pan Šimon, 30. 10. 2024).

Sítování, cechy, klastrování

Co se týče spolupráce a sítování mezi jednotlivými řemeslníky, zpravidla se potvrdilo, že se všichni v daném oboru v regionu znají – kováři se znali navzájem, keramičky o sobě věděly, ženy věnující se ručním pracím se znaly atd. Často dochází ke spolupráci a sdružování v rámci neformálních či formálnějších sdružení, spolupráci v rámci kurzů, nebo na jarmarcích. V některých případech se ukázalo, že existují i mezinárodní sítě sdružující řemeslníky, jako v případě kovářů:

„Kováři jo, na Helfštejně, tam je velká akce, pak v Olomouci, v Jaroměři se dělá akce, tak tam kováři přijedou, je tam trh, je tam víc kovářů, ostatní se tam přijedou podívat... to je taková akce, kde se potkáme. Nebo pak jezdí na dovolený. Letos jsem tady měl kováře na víkend s celou rodinou, oni přijeli s karavanem. Oni objížděli, byli až v Karlových Varech a stavěli se tady, přespali, pokecáme, co nás trápí, co děláme. To se všichni takhle známe. Je tam i mapa, kde jsou kovárny po celém světě. Když třeba z Ameriky přijede, tak se může kouknout do mapy, že může navštívit nějakou kovárnu v okolí... protože oni jsou takový psychopati, kováři.“ (pan David, 28. 10. 2024).

Spolupráce v rámci regionu někdy vede k tvorbě společných výrobků, například když kovář (pan Adam) dodává jeden typ výrobků pro zvonaře z blízkého okolí (pan Jiří), který pak s ostatními výrobky jezdí na jarmarky a prodává. Podobě docházelo ke spolupráci mezi ženami z Broumovska (Ingrid a Jarka), které se zaměřují na ruční práce a znají se ze společných kurzů – jednak zakládaly společný cech, jednak sdílely výrobky k prodeji na jarmarcích.

Možná v některých případech dochází k určité kumulaci či regionalizaci spíše organicky než záměrně. Například paní Vanda keramička z Náchodska, uváděla: „My jsme tady tři keramici, protože se za mnou přistěhovaly. Taký dělají keramiku, jezdí na trhy na rozdíl ode mě, to je kamarádka ze školy, z Bechyně.“ (Vanda, 27. 10. 2024). Zároveň uvádí že v obci žije vystudovaná malířka (a druhá malířka se bude do obce stěhovat), keramička a dva řezbáři. Oblast Broumovska se také vyznačuje určitou kumulací lidí s kreativní činností, jak potvrzuje pan Jan, akademický malíř z malé obce na Broumovsku, i tiskař ze stejného regionu, pan Marek. V poslední době se podle nich do regionu stěhují mladí lidé, často s uměleckým zaměřením – tito lidé o sobě vědí a často spolupracují. Někteří se sdružují kolektivem aktivit Broumovského kláštera a Agentury pro rozvoj Broumovska, jiní spíše kolem pamět'ových institucí (Muzeum Náchodska) a sdružení zaměřených na „tradiční lidové výrobky“, což je případ paní Ingrid.

„Ale samozřejmě, když je ve vesnici akce, tak vlastně ty ženský, co vlastně celý léta spolupracovaly, tak jezdí ten celej cech, jezdí se mnou. Jo jo, akorát říkám, že už mám ty babičky 80, 70, už je to problém, takže na některý akce mi nejezdí, že jo. Jako třeba mi tady nebudou sedět venku.“ (paní Ingrid, 19. 1. 2025).

Řezbář Šimon zmiňuje, že v létě v obci, kde žije, probíhá festival *Proměny dřeva*, komorní řezbářský jarmark, který sdružuje řezbáře, kteří pracují s motorovou pilou. Proběhl už 8. ročník, v místní aleji jsou k vidění dřevěné sochy. On sám se do obce s manželkou a dětmi přistěhoval, aniž by o této skutečnosti věděl.

Z řezbářské dílny, říjen 2024

Předávání tradice

U velké části respondentů jsme se setkali s jasnou vazbou na předávání „řemesla“ v rámci formálního systému vzdělávání, ať už šlo o zámečnickinu, strojařinu (Adam), kovářství (David, Jakub) umělecké truhlářství (Šimon), design keramiky a porcelánu (Vanda), restaurátorství keramiky a porcelánu (Bětko), či grafiku/litografii (Jan, Marek). Jiní se dostali k řemeslu sami (Petr, Jiří, Jarka, Ingrid, Olga, Stanislava). Řada z těch, kteří neprošli formálním vzděláním v oboru, se však naučila řemeslo od svých rodičů či prarodičů, jako například pan Ingrid ruční práce od své babičky, pan Jan zvonařinu od svého otce, pan Petr práci s kůží také od svého otce.

Někteří poukazovali na to, že měli v rodině představitele uměleckých řemesel, ale často jiného druhu, než oni sami dělají. Často jsme se setkali s tím, že to, že dělají konkrétní řemeslo, byla náhoda. Jindy se řemeslo předávalo v rodině (otec a syn kovář), ale zároveň také v rámci školního vzdělávání (pan David). V některých případech jsme se také setkali s tím, že lidé začali provozovat řemeslo až poté, co se přistěhovali do oblasti, kde má dané řemeslo „tradici“. To byl případ paní Barbory, která se začala věnovat textilu poté, co se s manželem přistěhovali do Krkonoš, protože řemeslo zde má dlouhou tradici. Paní Pavla také zmiňovala případ známé místní sklářky, která se řemeslo naučila v zahraničí, ale provozuje ho v Krkonoších, protože zde má tradici. Někteří zmiňovali klíčovou roli určitých starších osob, od nichž se řemeslu naučili, byť to bylo mimo rodinu. Tak svoji zkušenost například popisuje paní Matylda:

„A já jsem teda měla tu kliku v tom osmdesátém devátém, že jsem ještě, když jsem to tady začala privatizovat, odchytila lidi, kteří něco o tom řemesle věděli. To byli staří, opravdu krejčí, muži, od kterých já jsem se to vlastně naučila, protože ani ta škola vás nenaučí to, co krejčově. Jako já jsem opravdu ještě chytla tu poslední kategorii těchhle těch. a taky ještě udržuju poslední dámy, který v tom oboru to umějí.“ (paní Matylda, 10. 1. 2025).

V podobném duchu mluví také paní Barbora, která provozuje textilní muzeum v Krkonoších.

„Vůbec jsme nevěděli jak s tím, ale naštěstí jsme našli ještě starého pána, co tkal. On teda nechtěl nějak moc předávat, říkal: Koukejte! Tak jsme koukali. a ten byl místní, z Krkonoš. a takhle jsme to teda dali dohromady, ten náš stav a začali jsme, tak jako pokus omyl a trvalo to hrozně dlouho. Tehdy nebyly žádné kurzy, když jsme začínali my v devadesátých letech, ani žádný internet, což teď je, a to je prostě ohromnej bonus“ (paní Barbora, 22. 2. 2024).

Také paní Valérie, keramička, se řemeslo naučila od starších zkušenějších kolegů.

„No a pak jsem si zaplatila dalších asi tisíc kurzů, ... a ještě je důležitý, že jsem měla dost často přístup do těch starých keramických dílen. ... kdykoliv byla možnost jít se podívat k nějakému starému keramikovi, tak tam prostě okoukáte nejvíc.“ (paní Valérie, 10.1. 2025).

Dnes je nedílnou součástí učení se řemeslu i jeho předávání dál nepochybně také internet. Ten zmiňovala jako místo inspirace vlastně většina dotazovaných. Paní Pavla z MAS Krkonoše to shrnuje následovně:

„Já si myslím, že v dnešní době je ten online opravdu jako důležitý. Nedá se dělat lokálně na místě s tím, že se to šeptandou rozšíří. Tak už to nefunguje. Pro uchování tradičního řemesla je potřeba využívat Facebook a Instagram.“ (paní Pavla, 24. 2. 2025).

Řada řemeslníků používá internet k propagaci a prodeji výrobků, řada také ke sdílení zkušeností. Na facebooku existují sdílené skupiny, kde si například kováři vyměňují zkušenosti. Řemeslná výroba na venkově tak má často až překvapivý mezinárodní rozměr. Jako příklad můžeme zmínit mezinárodní síť kovářů komunikujících přes internet a sdílejících postupy a techniky, kterou zmiňoval pan David, inspirace ze zahraničních publikací při vývoji technologie odlévání zvonů (pan Jiří), zpracování lnu (paní Barbora), nebo přítomnost kolovrátků z Nového Zélandu na Broumovsku nebo v Krkonoších (paní Ingrid, paní Barbora). Co se týče možnosti naučit se keramické řemeslo sledováním internetu, tak určitou skepsi vyjádřila paní Valérie:

„Dokud nesedím u toho kruhu a tu věc nevyzkouším, tak to není nic. Když mi sem někdo přijde a řekne: 'Já hrozně rád sleduju ty čínský videa'. Říkám to je super, v tom pokračuj, ale sedni si k tomu kruhu a běž dělat, protože to, že na to čumíš, to tě to nenaučí.“ (paní Valérie, 10. 1. 2025).

Většina z informátorů však mluvila o tom, že učení je vlastně celoživotní proces, a na tom se shodovali respondenti napříč generacemi.

„No tak jasně, že... No musíte se učit, jo. Fakticky se učíte celý život... u toho řemesla není nikdy člověk moudrý.“ (pan Adam, 30. 10. 2024)

Vlastně téměř všichni naši respondenti usilují o předávání svých znalostí a vědomostí dalším generacím. Způsobů předávání je celá řada, od formalizovaných prostřednictvím publikací, působením ve školství až po předávání řemesla vlastním dětem. Klasickým příkladem je pan Jiří, který předal zvanařské řemeslo svému synovi. V některých případech se předávání vlastním dětem asi nepodaří, jako v případě paní Ingrid, která má syny, které ruční práce příliš nelákají (a v dětství trpěli tím, že je navlékala do krojů), nebo v případě krejčově, paní Matyldy, která má také syny (ale už dvakrát dostala nabídku k odkoupení provozu od ukrajinských zájemců). Například pan Petr, který vyrábí kožené výrobky, se řemeslo v podstatě naučil od svého otce, kterému od mládí pomáhal s opravami kožených výrobků, byť formální vzdělání získal v jiném oboru. „Já jsem se na těch opravách vyučil to řemeslo“ (Petr, 29. 10. 2025). Po založení firmy pro něj začala pracovat také jeho manželka, protože pro roce 1989 byla nouze o práci, a později se přidaly také dvě děti. Oba vystudovali kožařskou školu v Třeběchovicích, dcera ještě restaurátorství v Litomyšli.

Děti, pracuje jeden kluk, syn dělá tady vedle, tady dělá dcera jako já. Doufám, že to převezme, protože když ona je ten umělec a ona je trošku na ty sochy a takový, no ale jiný to prostě. Takže jako já doufám, že toho pokračovatele budu mít. Protože mě by to

strašně mrzelo, protože jednak je to 35 let, už jsme poměrně dost známý a myslím si, že máme i tu kvalitu dobrou. Teda naše tašky jsou samozřejmě dražší než kterýkoliv jiný, ale vydrží. (pan Petr, 29. 10. 2024)

Tkalcovský stav u paní Ingrid, Broumov, leden 2025.

Většina řemeslníků, s nimiž jsme mluvili, předává své dovednosti dál ve formě kurzů, ukázek práce nebo exkurzí. Jak už jsme zmínili, kurzy představují pro řadu řemeslníků možnost obživy, často ale hovořili také o aspektu předávání a učení. Kovář David například hovořil o tom, že chce, aby si účastníci kurzu odnesli hotový výrobek. Podobně paní Ingrid tvrdí, že aby byl kurz úspěšný, „...musí to mít výstup... Chci, aby si děti něco odnesly z té akce. Aby si zažily úspěch z práce.“ (Ingrid, 19. 1. 2024). Pan Šimon, řezbář, pořádá doma řezbářské kurzy v letních měsících, v době dovolených (kurzy jsou zaměřené na dospělé, kteří se chtějí oboru věnovat, nebo si řemeslo jen vyzkoušet). Kovář David přijímá další kováře v době dovolených a sdílí s nimi zkušenosti. Řada řemeslníků zmiňovala exkurze ze škol či školek do kovářských dílen, textilních provozů, kožedělné dílny či keramické dílny. a jak již bylo zmíněno, řada řemeslníků pracuje ve školství, kde své dovednosti často také přímo uplatňují. Někteří to chápou jako nedílnou součást své práce a formu udržení určité rovnováhy.

„... člověk je zavřenej pořád v dílně. Ti lidi si to kompenzují na tom trhu, že tam mrznou a setkávají se s lidma, a já si to kompenzuji v té škole. Protože to předávání těch informací mě taky těší, že mě to baví, takže mě baví oboje, ale v určitém rozmezí. Takže já si od dětí odpočinu v dílně a od samoty si odpočinu u těch studentů.“ (paní Vanda, 27.10. 2024)

Kurzy mají v řadě případů obrovský sociální rozměr – jsou místem setkávání, poznávání se, sdílení zkušeností, a kromě čistě odborného obsahu vedou vlastně k posilování mezilidských a sousedských vazeb. Mají také nezanedbatelný terapeutický účinek. Jak říká pan Jiří „To je balzám pro chlapy. Oni chodí do dílny a jsou nadšeni z těch starých strojů“, nebo pan Jakub, kovář:

„Mně sem chodí učitelé, právníci a jsou nadšení, že si můžou udělat něco rukama. Čím horší práci děláš, tím více si pak ujedeš na tom, že děláš něco rukama a vyprodukuješ něco, co ti dává smysl. Tak prostě docela hodně vzdělaný lidi. Většinou muži. Někdy to dají třeba synovi, 16letému, aby si zkusil něco. Ale většinou chlapi. Většinou 40, 50 let, doktoři, učitelé. Je to za den. a oni si něco vyrobí. (Jakub, 22. 1. 2025)

Jako předávání tradice je tedy možné vidět také to, že řada oslovených se aktivně zapojovala do revitalizace starších strojů či technologií. Například kovář z Orlických hor (pan David) ve své kovárně používá historické stroje, podobně další kovář (pan Adam) si v dílně opravil a dál používal starší techniku. Podobně tiskař z Broumovska se věnuje revitalizaci starých tiskařských strojů a plánuje v obci zřídit malé muzeum starých tiskařských strojů. Zároveň se této aktivitě věnuje také na odborné úrovni (dizertační práce na Univerzitě Hradec Králové) a v rámci výuky na univerzitě. Řezbář a betlémář pan Šimon studuje v odborné literatuře barokní architekturu a sochařství, aby dokázal podle fotografií dobře vyřezávat chybějící sochy (např. andělíčků) do kostelů. Jako člověka, který v regionu nejvíc předává tradici, například paní Vanda, keramička, zmiňovala Petra Tomse¹, protože

„jde až do pravěku, kde hledá techniky, spolupracuje s archeologem, specialistou na keramiku z Univerzity Hradec Králové – pracují spolu na výbrusech, hmotách, dělal experimentální keramiku, experimentální výpaly. Tohle je přenesení tradic té technologie“ (Vanda, 27. 10. 2024).

Další silná vazba na vzdělání a zároveň předávání by se dala najít v oblasti publikování, jemuž se věnuje řada oslovených řemeslníků (Vanda, Ingrid, Marek, David). Nedílnou součástí práce řady uměleckých řemeslníků je výzkum nebo vývoj (jak říká pan David). Tak například pak Jiří, zvonář z Orlických hor, nám vyprávěl, jak jednoho ze svých šesti zaměstnanců „osvobodil“ na dva roky od práce, aby dělal výzkum. Velmi zajímavě například vyprávěl o vývoji v oblasti odlévání zvonů pan Jiří:

„A potom v roce 96.... ze začátku jsem na tý dílně zaměstnával brigádníky. Měl jsem tam pak zaměstnance... strojaře, zámečníky a takovéhle od řemesla. Bylo to úplně k ničemu, protože tyhle lidi jsou něco naučený, jsou něco vystudovaný a ty vám prostě řeknou takhle se to dělá. a hele, ono to nejde, jo? Takže jsem to postupně obměnil a v devadesátém jsem měl na dílně zaměstnaného elektrikáře od dráhy, vychovatele, toho z Litomyšle, absolventa konzervatoře v Pardubicích, absolventa filmové školy ve Zlíně, gymnazisty, jednoho zootechnika. Já jsem byl agronom a takováhle sestava... a všechno to vlastně živily vánoční zvonky a jezdili jsme po těch jarmarcích všelijak po různých slavnostech, po hradech, zámcích. Ale až tahle parta dokázala posouvat to řemeslo mílovými kroky dopředu. To byli kluci, který prostě měli fantazii, měli různou invenci, přicházeli s nápady. Někdy jsme poskočili strašně, někdy jsme vymysleli ptákovinu. Hroznou. Tady to máte formovací směsi. Potom tam máte nějaké ty zákony, zákonitosti akustiky. Jo a teďka ten Ondra, vlastně ten filmař, to je vůbec takovej člověk, který dokáže fakt sednout a studovat. Takže já jsem ho na dva roky skoro osvobodil od práce a on jezdil po vědeckých knihovnách a historických knihovnách. Překládali jsme němčinu, angličtinu,

¹ <https://keramikum.cz/o-nas>

francouzštinu, ruštinu se, dělali překlady a vlastně jsme se jako historici historicky zpátky učili o tom řemesle. Jo, jako takhle to byla taková cesta, jak to vystudovat. Pak jsme se dostali vlastně k nějakým zákonitostem. Jak vlastně se tvoří tón ve zvonu, Protože dodneška už máme vzorce, díky kterým dokážeme vlastně nakreslit ten průřez tím zvonem, abysme dopředu věděli, jaký to má tón. Takže tím jsme se takhle pracovali.“
(pan Jiří, 29. 10. 2024)

Orlické hory, říjen 2024.

Vazba na region

Většina kreativců a uměleckých řemeslníků, s nimiž jsme během výzkumu hovořili, má osobní vazbu na region. Například paní Vanda, keramička z Náchodska, se sice narodila v severních Čechách, ale vrátila se do malé obce na Náchodsku, kde dnes žije s rodinou a tvoří v domě po svém pradědečkovi. Podobně kovář z Rychnovska z regionu pochází a nadále v něm působí. Pan Petr, který založil úspěšnou firmu s kožedělnými výrobky, také pochází z regionu, v němž značku vybudoval a také ji zde předává dál (svým dvěma dětem). Paní Stanislava se také vrátila do obce, odkud pocházeli její prarodiče, má tedy vazbu na region a není zde vnímána jako cizí.

Jiní přišli odjinud – paní Bětko pochází z Brna, v současnosti působí v Orlických horách. Její manžel, pan Jiří, pochází z Rychnovska, kde vybudoval řemeslo odlévání zvonů, jež se částečně naučil od svého otce, a toto řemeslo předal svému synovi, který v něm v dané oblasti také pokračuje. Pan Šimon, řezbář a betlémář, pochází původně z Olomouce, ale řadu let už žije v Královéhradeckém kraji. Paní Pavla zmiňovala úspěšnou sklárku v Krkonoších, která se přistěhovala odjinud, řemeslo se naučila v cizině, ale proto, že sklářství má v Krkonoších dlouhou tradici, začala ho úspěšně rozvíjet zde. Podobně paní Barbora přišla s manželem do oblasti kolem Trutnova, kde ji od začátku lákala textilní výroba, která je s krajem neodlučitelně spojena. Udržovat řemesla v regionu do značné míry umožňuje (či umožňovalo) specializované školství – zejména odborné střední průmyslové školy – sklářské, textilní, truhlářské. Minulý čas používáme proto, že řada respondentů hovořila o určitém úbytku těchto škol.

Často jsme se setkali s tím, že materiál je získáván lokálně, ať už jde o železo pro kováře (Adam), keramická hlína nebo glazury (paní Valérie), usně z Jaroměře (Petr), nebo lipové dřevo pro betlémy z Orlických hor (Šimon). Paní Matylda naopak kupuje ty nejlepší látky (bez vazby na region), např. z Anglie. Hezky o vazbě, která může být přenášena staršími osobami, které mají vazbu na region, vyprávěl odlévač zvonů, pan Jiří. Když mluví o velkém zájmu o své řemeslné kurzy, ukazuje, jak se tradice určitého řemesla v regionu propisuje do současných aktivit (v tomto případě zájmu starších mužů o kovářské kurzy), i když třeba řemesla už formálně provozována nejsou a odborné školství zaniká.

Tady v pohraničí, v českém pohraničí, v Sudetech bylo spousta sléváren malejch. Takže tady dneska ty chlapi, který to dělali, to řemeslo, ty sedmdesátiletý chlapi, jsou ještě. Jo, to je ve Skuhrově, tady jezdíte okolo té ruiny, Porkertovy slévárny, v Lipovci byla slévárna, v Hnátnici je zavřená slévárna, v Litomyšli, tam funguje pan Mlejnek. V Třeběchovicích pod Orebem taky fungujou, tam ta slévárna jede. Ale dneska už se to řemeslo neučí. Dřív byl slévač formíř, dřevo-modelář, to jsou řemesla, který umřely, který zanikly, který už neexistujou.

Řada oslovených řemeslníků se nějakým způsobem aktivně zapojuje do života ve své obci či nejbližším regionu. Nejčastějším způsobem zapojení jsou již zmiňované kurzy, dále Dny otevřených ateliérů, či exkurze školních kolektivů. Například pan Jakub, kovář z Broumova, se podílí na restaurování kostelů v okolí a při vjezdu do vesnice je ukázka jeho tvorby. Na restaurování drobných sakrálních památek v regionu se podílí také kovář z Orlických hor, pan David. Pan Marek, grafik, se zapojuje do tvorby propagačních materiálů místních akcí, jako je svatojiřská pouť, a podílel se také na grafice projektu Broumov28. Keramička z Náchodska, paní Vanda, dělá keramické kurzy pro místní seniory, což explicitně chápe spíše jako „dar obci“, paní Ingrid provozuje kurzy, které fungují jako chráněné dílny nejen pro děti s postižením, ale také pro dospělé v těžkých životních situacích,

Jak říká jedna z respondentek, která žije v regionu (ale nebyla zahrnuta do výzkumu, protože nesplňuje všechna kritéria výběru), „tihle lidé zvyšují pestrost regionu“. (paní Lenka, 21. 1. 2025).

Ukázka kovářské práce ve veřejném prostoru, Broumovsko, leden 2025.

Překážky a bariéry v práci

Jako bariéry v činnosti řemeslníků byla často zmiňována byrokracie. Velmi častým motivem byla variace na téma: „Zjednodušení byrokracie nám pomůže.“ V negativním smyslu byly zmiňovány hygienické kontroly z Krajského úřadu, které bohužel často následují po určitém zviditelnění řemeslníka (například publikovaném článku v místním časopise, reportáži v Toulavé kamere apod.). Například v případě keramiky, která spadá pod potravinářství, mají oslovené řemeslnice velmi špatné zkušenosti – kontroly chodí a požadují nesmyslné věci („...jestli je vykachlíkováno za stolem a jestli máme sítě v oknech.“, paní Vanda, 27.10. 2024), protože, slovy paní Bětky „o oboru nic neví“. Zároveň některé z nich poukazují na neférovost v zacházení, kdy výrobky z ciziny tak přísnými kontrolami procházet nemusí.

„Konkrétně v mém řemesle je jedna z největších překážek to, že abyste mohl prodat hrnek, z kterého člověk pije, nebo talíř, z kterého jí, tak musí zaplatit nesmyslný prachy za to, že se nechá otestovat, že má v pořádku vypálenou věc, že má v pořádku glazury“ Česká republika je na tohle velmi přísná ... Co se týče tohohle jako styk s potravinami a ochrana zákazníka a zároveň tomu nerozumím proč? Protože kdyby se nechaly otestovat věci, které sem chodí z Číny, tak jako to neprojde.“ (paní Valérie, 10. 1. 2025).

Dalším velkým tématem byla byrokracie související se samostatně výdělečnou činností – například paní Bětko, keramička z Orlických hor, poukazovala na to, že hrnčář není klasifikován jako řemeslo, což v důsledku vede k tomu, že v daňovém přiznání uvádí své náklady 60% paušálem, zatímco všichni ostatní řemeslníci 80% (paní Bětko, 29. 10. 2024). Další související bariérou je to, že pokud si řemeslník chce například otevřít samostatnou dílnu, banka mu nedá půjčku, protože má nestabilní příjmy.

Jako specifická bariéra bylo ve dvou případech, Orlických hor a Krkonoš, zmíněno rozdělení regionu horké oblasti do různých administrativních celků. Tak rozdělení Krkonoš mezi Liberecký a Královéhradecký kraj ovlivňuje také podmínky pro práci řemeslníků. Liberecký kraj se hodně zaměřuje na propagaci sklářského řemesla (Křišťálové údolí²), zatímco podporu z Královéhradeckého kraje vnímají jako trochu roztržštěnou (paní Pavla, 24. 2. 2025). Zároveň jako zástupce MAS Krkonoše hovoří o tom, že vzdálenost do krajského města hraje svoji (negativní) roli – jsou vnímáni jako na okraji zájmu. Například paní Olga, která vyrábí šperky z vinutých perli (západní Krkonoše), spolupracuje více s Libereckým krajem, který nad ní „roztáhl křídla“, protože se zaměřuje na sklářské řemeslo. Podobným způsobem hovořil o rozdělení Orlických hor mezi Královéhradecký a Pardubický kraj, různé destinační společnosti, Místní akční skupiny atd., pan Jiří.

Takže destinační společnosti si prostě... Máte tady destinační společnosti, máte místní akční skupiny... Pak máte jednotlivé obce. Jo, pak tady máte teda tu kulturu, Královéhradecký kraj. Jo, teď každý je tady euroregion, placený... Ježíšmarjá, to je takovejch různých organizací a každý si to chce dělat nějak (pan Jiří, 29. 10. 2024)

Další překážkou rozvoje, která má spíše institucionální charakter, je pokřivení trhu práce v regionu přítomností silného hráče, automobilový průmysl:

Jenže tady to prostě nepůjde.... tady máme přes kopec automobilku, a tady i ten největší pitomec, který prostě neumí nic. Možná se podepíše bez chyby, jo? Tak montuje pravé přední kolo ve Škodovce a bere šedesát tisíc (pan Adam)

Paní Matylda, krejčová z krajského města, vidí jako bariéru rozvoje také absenci organizace, která by lidi, jako je ona, zastupovala (a to i na kraji). Kdyby taková organizace existovala, vstoupila by do ní.

Ocenění práce

² [Crystal Valley](#)

Řada řemeslníků zmiňovala jako typický rys své práce, to, že ruční výroba je ve srovnání se sériovou výrobou extrémně drahá. Zejména v posledních letech s vysokou inflací a vysokými cenami energie se cena jejich práce velmi zvýšila, výrobky však nemohli zdražovat, protože by nebyly konkurenceschopné. Ve výsledných produktech tak nejsou započítány všechny náklady na výrobu (materiál, práce, energie). Řada řemeslníků tak jako důležitý moment chápe spravedlivé ocenění své práce. Pan David, kovář, tak například vidí největší smysl pořádaných kurzů v tom, že předávají povědomí o tom, jak se věci vyrábějí, že všechno má určité technologické postupy, a jak je práce drahá. Jedna z respondentek uvádí, že zviditelnění v jejím případě nemá příliš smysl, protože propagace nevyřeší zásadní problém toho, že výrobky, které dělá člověk s dvacetiletou praxí a věnuje se jim pořádně, jsou ve výsledku tak drahé, že by si je nikdo nekoupil. „Mně byste mohli zviditelnit a propagovat mě ve chvíli, kdy byste mi přidali ještě jednu ruce“ (Vanda, 27. 10. 2024).

„Když by Kraj chtěl zviditelnit ty řemeslníky, tak ať jim dají ten plat, který si za to zaslouží, tak ať jim dá těch 500 za hodinu, ať se jim to vyplatí tam sedět. Když oni dokážou zviditelnit, že lidská práce má takovouhle hodnotu, tak v tu chvíli to má cenu. a jestli ne, tak to nemá cenu, protože já nestihnu větší odbyt. Já na to nemám kapacitu.“ (paní Vanda, 27. 10. 2024).

Podobně mluví další participantka, také keramička, tentokrát z krajského města:

„Proto můj největší byznys je to ty lidi naučit, aby chápali, že než se dostanou támhle k vytočenému hrnku, tak to není, jako že tady sedím dvě hodiny. To je 12 let praxe, která vedla k hrnku. a tohle je pro mě asi největší mise... Tak jsem vzdělávala ostatní tvůrce v tom, aby si stáli za svojí cenou, aby si stáli za tím, že moje práce nebude za 50 Kč na hodinu. Protože když si vezmete, že tenhle hrnek prodáte za čtyři stovky, ale vy jste ho třeba 30x vzal do ruky a strávil 3 dny v peci. Spousta energie, materiálu, a hlavně těch 10 let, 12 let praxe, kterou člověk má. To není dostatečná cena.“ (paní Valérie, 10. 1. 2025)

Kovářské výrobky, Broumovsko, leden 2025.

Podpora a pomoc

Pokud jde o možné formy podpory ze strany KHK, setkali jsme se s celou škálou nápadů. Někteří řemeslníci zmiňovali možnost prodávat výrobky v infocentrech či turistických centrech. Například pan David, kovář z Orlických hor, navrhoval, že by bylo možné místní řemeslné výrobky nabízet společně na takových místech:

„... starou skříň dát, která by se hodila na starou chalupu, dát tam výrobky – med, něco vykovanyho, něco upletenyho... to by šlo, to bych chtěl. To by bylo bezva. Mohla by tam být i malá reklama v každé policičce na toho řemeslníka a ty výrobky s cenama – třeba infocentrum, obchod, krámk. To by mohlo fungovat.“ (pan David, kovář, 28. 10. 2024)

Paní Vanda (keramička) v této souvislosti uvádí, že když dostala od KHK ocenění, vzali si pár kousků keramiky do infocentra v Kuksu, ale jinak nic. Nabízela výrobky také na místní rozhledně, ale nechtěli je. Zmiňuje zámky, muzea, infocentra v okolí, která by mohla fungovat jako odběratelé výrobků, ale nefungují. Nechce však dávat výrobky do komise.

Někteří z řemeslníků by přivítali pomoc s propagací na internetu. Například manželka pana Jakuba, která pro něj dělá e-shop a propagaci na internetu, by tuto pomoc uvítala:

„Ježiš, za podporu bych byla ráda, kdyby někdo nám na ten e-shop kouknul, třeba na SEO (optimalizace pro vyhledávač) a tak a jestli to máme dobře nastavený, a to jako by bylo skvělý. Nebo nějaký propojení, nastavit Google Analytics a tyhle věci nebo recenze někde na Seznamu nebo na Heurece a takovýhle věci, to by bylo jako super.“

Podobně by přivítali pomoc produktového fotografa, případně pomoc s úpravou fotografií. Paní Ingrid (ruční práce) také zmiňovala, že by přivítala pomoc s propagací a prodejem přes internet, protože to sama s internetem příliš neumí. Podobně mluví o možnosti vytvořit interaktivní mapu a zahrnout do ní místní tvůrce: „... ano, to jsem chtěla už před lety. Aby ti lidi věděli, že je tady někdo, kdo něco dělá.“ (Ingrid, 19. 1. 2025). Také další řemeslníci, kteří se živí otevřeným ateliérem, zážitkovými kurzy a prodejem výrobků, by uvítali zařazení do interaktivních map nebo databází, v nichž KHK propaguje turistický ruch. Portfolio či mapku upozorňující, že v obci je řezbář, by uvítal také pan Šimon (poukazoval na dříve dobře fungující řezbářský web, který se později ale rozšířil na všechna umělecká řemesla³).

Na druhou stranu jiní řemeslníci tento nápad nepovažovali za dobrý, poukazovali na neslučitelnost této formy propagace se soustředěním a také na některé nezamýšlené důsledky propagace ve veřejném prostoru:

„Já si nedokážu představit, že bych tady seděla jako ještě, když mám takový práce. Čekala, až mi sem někdo napochoduje. Právě výhoda toho internetového prodeje nebo přes portál je, že člověk má naprostou flexibilitu“ (paní Vanda, 27. 10. 2024)

„O zahrnutí do databáze nebo mapy zájem nemám, lidi by sem chodili a rušili mě. Já se potřebuju soustředit. Největší pomoc je, když nás nechají být“ (pan David, 28. 10. 2024)

³ <http://www.ceskatvorba.cz/>

„Protože já jsem byl v Toulavé kameře a pak naopak je to problém velký, že vám volají lidi a chtějí totální nesmysly. Já jsem třeba udělal minci. Dostal jsem zakázku z Potštejna od obce, udělat jim velkou razírnu na mince, a i raznice mincí. Na to jsem dostal 12 tisíc udělat. Za ty peníze jsem si na to koupil akorát rydlo a zvětšovací brejle a udělal jsem tu raznici. No a pak mě volala paní z důchodáku... nějaká pečovatelka... „Pan ředitel má narozeniny. My bychom byli rádi, kdyby od nás (zaměstnanci) dostal, že jich je, já nevím, tak 12, do nějakýho pytlíčku minci s portrétem ředitele.“ a teď ji vysvětlíte slušně, že se zbláznila, jo? Že ta raznice stojí 12 000, než ji vyrobím, trvá mně to tadyhle 200 hodin, než to udělám. Pak vám udělám ty a každá mince na kolik tisíc vyjde.“ (pan David, 28. 10. 2024).

Další variantou podpory jsou certifikace výrobků, které by ale musel posuzovat někdo, kdo zná dobře daný obor, „aby se to nedalo koupit“. Tihle možnost zmiňoval například pan Petr, podnikatel s koženými výrobky.

„Chtěl bych, aby lidi, jako jsem já, mohli dostat razítko, že jsme absolutně česká výroba. Firmy jezdí do Číny, prodávají to tady jako české výrobky, je to nefér. V cechu jsou bohužel všichni, i ti, co to dovážejí.... Jenomže on tohleto by musel posuzovat někdo strašně odborný.“ (pan Petr, výrobce koženého zboží).

K tomuto tématu lze doplnit ještě určitou skepsi ze strany kováře, pana Davida, který poukazoval na to, že cechy neplní funkci, kterou by měly plnit, protože do cechu se může přihlásit každý, kdo zaplatí poplatek a nehlídá se kvalita výrobků.

Paní Ingrid (19. 1. 2025) například zmiňovala nedostatek vhodných prostor pro komunitní setkávání vázané na provozování řemesla (Broumov): „Potřebovala bych vybudovat novou generaci, kdybych měla nějaký prostor“. Paní Olga, která vyrábí skleněné šperky v Krkonoších, by potřebovala zafinancovat propagační katalog svých výrobků (je to vlastně dost drahá věc – křídový papír etc.): „Třeba teď bych potřebovala udělat nový katalogy, prostě brožuru. Ne aby to bylo jenom prostě složený papír, ale opravdu knížečku.“ (paní Olga, 24. 2. 2025).

Pokud jde o propojení tvůrců a míst, kde je možné vystavovat, většina odkazovala na akce, které už probíhají, jako *Dny otevřených ateliérů* či *Porta aperta* (na Broumovsku), kde přirozeně potkávají lidé podobného zaměření. Paní Stanislava (šperkařka) by zase potřebovala propojit s agenturami, které podporují umění, nebo se dostat do časopisů, které umění prezentují. Pomohlo by jí vytvoření nějaké platformy, na které by se umělci propojili, nebo třeba uspořádání společné výstavy. Poukazuje na to, že řada řemeslníků umí své věci vyrábět, ale neumí je prodat, bylo by tedy dobré mít někoho, kdo se stará o e-shop, focení, marketing. Podobně hovoří také šperkařka z Krkonoš, paní Olga:

„...bych byla i ráda, kdyby byl v tom Hradci prostor na nějakou třeba menší výstavu, i třeba spojenou s jinými řemeslníky. Kdyby se mohla tam třeba po dobu jednoho měsíce prezentovat ta práce a aby to bylo jako viditelný, kde ty lidi se půjdou na to prostě podívat. Může samozřejmě být neprodejní, nebo může to být i prodejní, jenom prostě aby se o tom vědělo, že někdo takovej je. Tak to bych asi byla ráda.“ (paní Olga, 24. 2. 2025).

Někteří řemeslníci navrhovali poskytování bezúročných půjček, které by pomohly k rozjezdu dílny či výroby, s poukazem na to, že jako řemeslníci jsou často pro banky nedůvěryhodní (pan Jiří a paní Bětko, zvonař a hrnčířka). Některé práce KHK velmi chválí, konkrétně například tzv. kreativní vouchery (např. Marek, tiskař), nebo dotace, které pomohly rozjezdu byznysu (řezbáři, tkalci, kováři), nebo soutěž „hraj kraj“⁴ (paní Barbora, tkalcovské muzeum, Krkonoše; ta poukazuje také na to, že KHK zafinancoval natočení reklamního filmu). Paní Matylda, zakázková krejčovská z krajského města, si naopak stěžuje, že kraj používá k reprezentaci „placky, odznaky a další nesmysly“ namísto výrobků řemeslníků z regionu:

„Čekala bych, že na Kraji budou reprezentativní prostory vybaveny výrobky řemeslníků z kraje. Protože jako my nejsme kategorie na tržiště na náměstí, když se postaví stánky a je tam kluziště, ani skláři z Nového Boru, ani nevím jaký jiný textiláci. To znamená, že my potřebujeme jinou formu pomoci a propagace. Jo, můžou říct, „My vám umožníme třeba v divadle vitrínu nebo u nás na kraji budete mít vitrínu a vystavte si tam třeba ušitý model. Budete to mít grátis. Uděláte nám tu dekoraci a budete zároveň mít propagaci.“ Takhle si představuji spolupráci... a to prostě nevidíte. Prostě nadělají se placky, nadělají se odznaky, nějaké nesmysly a nepropaguje se opravdu ta poctivá krásná práce, která tu teda ještě je. (Matylda, 10. 1. 2025)

V podobném duchu se nesou další nápady, návrhy či doporučení. Pan Jan, malíř z Broumovska, prostě navrhuje. „Ať si Kraj koupí do svých sbírek obraz“. (pan Jan, 16. 1. 2025). Umělecký truhlář, pan Šimon, zase poukazuje na to, že práce uměleckých řemeslníků by mohla být víc vidět ve veřejném prostoru:

„Dobré zviditelnění by bylo, zdobit kruháče sochama. třeba by se mohly dělat sochy do obcí, na veřejná místa. Dřív když se dělala velká stavba, tak se vždycky 2 % z té stavby dávala na sochu... takže to bylo taky pěkný... a když se v Hradci dělají ty nové mosty, tak by tam taky mohla být nějaká socha, nebo v parku... nebo když se teď opravuje ten Barrandovský most, tak taky tam máte sochu...“ (Šimon, 30. 10. 2024).

Další výrazný moment byla touha pro určitým mezinárodním propojení s tvůrci ze stejných nebo blízkých oborů, po kterém někteří řemeslníci volali a které si sami nedokážou zařídit. Například paní Barbora z krkonošského tkalcovského muzea by uvítala nějakou mezinárodní výměnu zkušeností, kdyby ji někdo dokázal zprostředkovat. Jednalo se zejména o představitele „tradičních“ řemesel vázaných na region, jako je tkalcovství a sklářství:

„Chtěli bychom mít nějaký tkalcovský spolek, hlavně z toho důvodu, abychom přes to sehnali peníze a vyjeli jsme třeba do Švédska a tam byli s těmi švédskými tkalci. Ale jsme úplně neschopní na to. Vždycky, když se vidíme, tak mluvíme o tom, jak to zase uděláme, ale protože jsme většinou ty umělecké duše, tak potom, jako už to papírování nám tak moc nejde ten spolek udělat“. (paní Pavla, 22. 2. 2025).

⁴ [Hraj Kraj!](#)

Podobně zmiňuje paní Pavla z MAS Krkonoše:

„Máme problém s financováním – některé mezinárodní projekty chtějí spolufinancování a na to my nedosáhneme. Nebo nám nepřišla nějaká dotace třeba měsíc, na kterou čekáme. a možná co by nám pomohlo právě, kdyby třeba ten Kraj zaštil ty mezinárodní projekty, pomohl s tou spoluúčastí, případně s úvěrem.“ (paní Pavla, 24. 2. 2025).

Z kurzu předání a tkaní, textilní muzeum v Krkonoších, únor 2025.

ZÁVĚRY

Obecně je třeba hned na začátku říct, že řemeslníci jsou vesměs „srdcaři“, ne všechny však řemeslo užíví. Jedná se o kreativní a samostatnou činnost, která dává člověku svobodu, pocit smysluplné práce a možnost vlastní organizace času, zároveň je však velmi náročná a vyžaduje mnohem více energie a různých kompetencí než klasická zaměstnání. Máme-li stručně shrnout naše závěry, rozdělíme si je podle tří typů vykonávání řemesla (můžeme jim říkat poloprofesionální, profesionální a řemeslo jako hobby). Není samozřejmě možné tyto skupiny úplně jednoznačně oddělit, ale pokusíme se o to, abychom ukázali, že i jejich potřeby jsou různorodé. Tím odpovídáme na výzkumné otázky zaměřené na podmínky pro práci, bariéry a formy podpory.

První skupinu nazvěme poloprofesionální. Řada těchto řemeslníků dělí svůj čas mezi kreativní činnost a jinou výdělečnou aktivitu, která je často navázána na vzdělávání. Setkali jsme se s tím u různorodých řemesel (keramika, kovářství, tkalcovství). Podle těchto respondentů se nelze věnovat řemeslu tak, aby bylo kreativní, a zároveň se jím žít. Zajímavým zjištěním je tedy to, že pro tuto skupinu ani není žádoucí, aby se řemeslo stalo jejich hlavní výdělečnou činností. Toto rozdělení jim pomáhá udržovat určitou rovnováhu, jak ve výdělku (zaměstnání ve školství je často živí), tak sociální oblasti (zaměstnání poskytuje sociální kontakt, který v osamělé umělecké činnosti často chybí). Vazba na školství a vzdělávání zároveň poskytuje další důležitý

rozměr, a tím je předávání tradice – řada řemeslníků zdůrazňovala, že je práce s lidmi baví, protože jim umožňuje předávat řemeslo dál.

Většina řemeslníků z této skupiny se věnuje vedení kurzů řemeslných technik (kurzy keramiky, kurzy v kovářské dílně, kurzy pletení, háčkování, předení, tkaní, drátkování atd.). Pro některé z respondentů jsou takové kurzy hlavní výdělečnou činností. Jsou určitým vedlejším produktem jejich tvorby, který jim umožňuje kontakt s lidmi, předávání „tradice“, ale zároveň obživu. Podpora takových kurzů ze strany Královéhradeckého kraje, s níž jsme se tu a tam setkali, byla kvitována jako dobrá forma podpory. Zdá se, že to je jedna z cest, jak celkem smysluplně podporovat tyto kreativní činnosti a zároveň předávání tradice. Tato skupina jako možnou podporu zmiňovala také snížení byrokracie nebo možnost vystavovat nebo prodávat výrobky na veřejně dostupných místech spojených s turistickým ruchem (infocentra, hrady, zámky, rozhledny apod.).

Druhou skupinou byli profesionální řemeslníci, kteří založili úspěšné firmy, a umělecká činnost je jejich hlavním zdrojem příjmu. V našem výzkumném vzorku se jednalo například o brašnářskou firmu, šperkařku, řezbáře-betlémáře, kováře, malíře, krejčovou nebo keramičku. Ti také nejvíce hovořili o různých bariérách a možnostech podpory. Ti, kteří vybudovali úspěšné firmy, by nejvíce stáli o pomoc s profesionálním rozvojem, jako je např. marketing, budování a nastavení e-shopu, profesionální fotografování výrobků či úprava snímků, nebo pomoc se správou sociálních sítí. Vzhledem k tomu, že se jedná o zboží s vysokou přidanou hodnotou, často si byli vědomi toho, že jejich výrobky je možné využívat pro reprezentaci Kraje. Řada z nich také navrhovala, že by si mohly veřejné instituce jejich výrobky kupovat (obrazy, kožené výrobky, upomínkové předměty, dárkové předměty), využívat je ve veřejném prostoru (sochy), nebo vytvořit podmínky pro veřejnou prezentaci, např. v podobě společné výstavy (šperkařky, malíř) nebo módní přehlídky (krejčová).

Do třetí skupiny zařazujeme ty, pro něž je řemeslo prostě jen koníčkem, který jim umožňuje setkávání s lidmi a nabízí smysluplnou činnost. V našem vzorku se jednalo zejména o ženy, které se věnovaly nějakému druhu ručních prací (tkalcovství, předení, výroba šperků, drátkování). Možná forma podpory v tomto případě zahrnovala jak podporu kurzů, tak například větší zviditelnění (databáze, mapy, aplikace). V některých případech takovým skupinám, které se věnují organizaci kurzů, vytváření místní podpůrné skupiny nebo chráněných dílen, chyběly prostory pro setkávání, i prostory pro prodej výrobků. Je třeba říci, že tato (ale i prvně zmíněná) skupina plní významnou sociální roli – společná tvorba umožňuje setkávání, vytváření vazeb, sdílení zkušeností, čas strávený nad smysluplnou činností. Moderní terminologií sociálních věd bychom mohli říci, že přispívá k určité „odolnosti“ (resilience) místních komunit. Řada z oslovených řemeslníků hovořila o tom, jak jejich dílny navštěvují děti ze škol a zkoušejí si vyrobit výrobky z keramiky, kůže nebo kovu, čímž se učí práci s materiálem, ale také určitému respektu k tvorbě. Získávají představu o tom, že výrobek něco stojí, že je za ním obrovská práce a energie a hodně se musí investovat do jeho vývoje. Řemesla v této podobě mají také nepochybně určitý terapeutický účinek, například pro lidi, kteří jsou izolovaní, osamocení nebo v těžké životní situaci.

Vlastně všechny tři zmíněné skupiny řemeslníků také zmiňovaly možnost rozvoje mezinárodních kontaktů jako něco, o co by velmi stály, ale na co často sami nemají kapacitu.

Toto přání šlo také napříč různými obory. Nejčastěji se zmiňovala zkušenost s tvorbou odjinud, sdílení zkušeností, technologií, učení se novým věcem. To je pravděpodobně také oblast, v níž by KHK mohl řemeslníkům pomoci.

Pokud jde o poslední dvě výzkumné otázky, tedy vazbu na kraj a předávání „tradice“, lze říci, že „tradice“ se předává různými způsoby – jak v rámci formálního vzdělávání (střední uměleckoprůmyslové školy, ZUŠky, VŠ umělecké fakulty), tak v rodinách (z otce na syna, z babičky na vnučku apod.), ale také, řekněme, poloformálně (v rámci nejrůznějších kurzů, na internetu, sdílením s místními odborníky, zahraniční zkušeností). V konkrétních případech nelze tyto typy předávání často ani úplně oddělit. Může se tak stát, že syn z rodiny brašnáře se nakonec stane brašnářem, i když vystudoval úplně jiný obor, ale i to, že syn kováře se stane kovářem a vyučí se stejnému řemeslu jako otec. Setkali jsme se ale i s případy, kdy lidé přišli do regionu odjinud a začali tvořit něco, co má na region řekněme „tradiční“ vazbu, jako je třeba textilní nebo sklářský průmysl. Jisté je, že řada oslovených vnímala tyto možnosti „kulturního přenosu“ často jako bariéry („neměli se od koho učit“). Oblast vzdělávání je jistě oblastí, kterou může KHK výrazně ovlivnit. Chápeme tedy tento sektor jako velmi důležitou oblast podpory. Jestli Kraji záleží na udržení lokálních „tradičních“ řemesel, jejich předávání, ale i rozvoji směrem k moderním technologiím, je oblast vzdělávání klíčová. Podporou udržení odborných středních škol, navázání spolupráce na vybraná pracoviště vysokých škol, ale také podporou ZUŠ a již zmíněných kurzů, které jdou často „zdola“, je možno pro udržení řemesel v kraji udělat asi nejvíc.

POUŽITÁ LITERATURA

Žáková a kol. (2015). *Mapování kulturně-kreativních průmyslů v ČR. Stav, potřeby a trendy, II. Svazek*. Praha: Institut umění – Divadelní ústav.